

P SİKOLOJİK MEKÂN OLARAK SİBERALAN

SİBERALAN

Siberalan veya siberuzay, fizikselliğin olmadığı yeni bir “yer”dir; öyle ki, ona girdiğimizde, bedenlerimizi geride bırakmış oluruz. Siberuzayın psikolojik bir alan olduğu, nete giren veya e-mail yazan kişilerin bir dizi amaç ve anlam ile dolu bir mekâna girdikleri bilinmektedir. İnternette bir yere gider, gezinir, yolculuk ya da “surf” yaparız. Mekânsal metaforlar (siteler, yerleşimler, dünyâlar, odalar, alanlar) net etkinliklerini tanımlarken sıklıkla yararlanılan ifadelerdir. Daha derin bir psikolojik düzlemde, kullanıcılar bilgisayarlarını kendi zihin ve kişiliklerinin bir uzantısı olarak değerlendirirler; ancak, bu uzantı yoluyla düşününce, tutum ve zevkler sanal mekâna aktarılabilir. Analitik terminoloji içinde, bilgisayarların ve siberalanın bireyin intrapsişik dünyasının bir uzantısı olan bir tür “geçiş mekânı” oluşturdukları söylenebilir. Bir başkasının e-postasını okurken veya onunla sanal ortamda yazışırken, onunla gerçekten bulduğumuz, gerçekten karşılıklı sohbet ettiğimiz yanılsamasına kapılabiliriz. Siberalan bir kez zihnimin bir uzantısı, benimle öteki arasında bir geçiş mekânı hüviyetine bürününce, aktarım tepkileri yoğunluklu olarak buraya boca edilir. Kişi, bu alanda başka kimlikler üzerinden kendisini daha iyi tanımaya çalışabileceği gibi, burasını kendi düş kırıklıkları, endişe, arzu ve düşlemlerini sergileyeceği bir psikolojik alan olarak da kullanabilir. Bir yönüyle de siberalan, tıpkı rüyada olduğu gibi, mekânın ve fiziğin yasalarının aşıldığı, kişinin bir tıklamayla kendisini bir rûyaya ışınlatabildiği bir boyutu temsil eder. Bir tık mektubunuzu sizden çok uzaklardaki dostunuza “ışınlar”. Aşağıdaki konuşma MSN messenger sistemi içinde karşılaştığım eski

Kemal Sayar

ÖZET

Siberalan fizikselliğin olmadığı yeni bir yerdir, öyle ki, ona girdiğimizde bedenlerimizi geride bırakmış oluruz. Analitik terminoloji içinde bilgisayarlar ve siberalanın bireyin intrapsişik dünyasının bir uzantısı olan bir tür geçiş mekânı oluşturdukları söylenebilir. Siberalan bir kez zihnimin bir uzantısı, benimle öteki arasında bir geçiş mekânı hüviyetine bürününce, düşlemler, aktarım tepkileri yoğunluklu olarak buraya boca edilir. Kişi, bu alanda başka kimlikler üzerinden kendisini daha iyi tanımaya çalışabileceği gibi, burasını kendi düş kırıklıkları, endişe, arzu ve düşlemlerini sergileyeceği bir psikolojik alan olarak da kullanabilir. Bir yönüyle de siberalan tıpkı rüyada olduğu gibi, mekânın ve fiziğin yasalarının aşıldığı, kişinin bir tıklamayla kendisini bir rûyaya ışınlatabildiği bir boyutu temsil eder. Net üzerinde anonim olmadığımız, gerçek kimliğimizle bulunduğumuz durumlarda bile fiziksel mesâfe ve az sosyal mevcûdiyet, kendimizi daha az ketlenmiş, daha az görülebilir, daha az süperego baskısı altında hissetmemize yol açar. Kişilerin internet ortamında yüz yüze iletişimde söylemeyecekleri söylemeleri, daha rahat davranmaları, kendilerine daha az sınır koymaları olumlu ve olumsuz bazı sonuçlara yol açmaktadır. İnternet, gerçek ile sanalın birbiri içine geçtiği yeni bir dünyayı haber vermektedir. Bu dünyada benlikler de bir dönüşüme uğramaktadır. Bu yazıda, son yıllarda hayatlarımızı giderek daha çok etkisi altına alan internetin psikolojisi üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: internet, siberalan, psikoloji, sanal gerçeklik.

CYBERSPACE AS A PSYCHOLOGICAL SPACE

ABSTRACT

Cyberspace is a new space without physicality, so that when we pop into it we leave our bodies behind. In analytical terminology one can say that computers and cyberspace comprise a transitional space, which is an extension of the intrapsychic world of the individual. Once cyberspace attains the feature of our minds' extension and a transitional space, phantasies and transference reactions are usually reflected to this sphere intensively. In this space the person might try to know himself better via other personalities or he may use it as a psychological arena to display his desires, phantasies, anxieties or frustrations. On some respect, cyberspace represents a dimension where one can transcend the laws of place and physicality and reach a realm of dreams with one touch. Even when we are not anonymous on the net and we display our real personalities, we feel less inhibited, less visible and under less pressure from the superego because of the physical distance and less social presence. There are pros and cons to the features of internet communication with fewer boundaries, less inhibition and more feelings of comfort compared to face to face relations. Internet points out to a world where real and the virtual are intertwined. In this world the selves are also transformed. In this article internet which influences our lives more everyday has been analyzed from a psychological viewpoint.

Keywords: internet, cyberspace, psychology, virtual reality

bir dostla gerçekleştirmiştir:

Kemal- Selâm Ali neredesin, İstanbul'da mı?

Ali- Hayır, Lübnan Trablus'tayım, İstanbul'da havalar nasıl?

Kemal- Şu anda Montreal'deyim, bilmiyorum.

Görüldüğü gibi, sanal âlem coğrafi uzaklığı sıfırlamakta, dünyânın farklı köşelerindeki insanlarla bir buluşma hissi vermektedir. Siberalanın psikolojik mekân olarak işlevlerini birkaç başlık altında inceleyebiliriz.

Bir izlenim yaratma aracı

Siberalanda kişisel web sayfaları hazırlayanlar “hayâlî” bir topluluğun kendilerini ilgiyle izlediği düşüncesine kapılabilirler. Kişisel bir “homepage” oluşturduğumuzda, diğer insanların ona ne kadar baktığını, onunla ne kadar zaman harcadığını bilemeyiz. Hit sayılarını ölçen istatistikler vardır ama biz kendimiz de bu sayının artmasına, sayfamızı her açışımızla katkıda bulunuruz ve üstelik, bu sayılar başka kişilerin sayfamızla gerçekten ilgilenip ilgilenmediği hakkında bize fikir vermez. İnternet hayâlî bir dinleyici kitlesi için “online” kişiliğimizi veya maskemizi cılamamaya/parlatmaya teşvik eder bizi. Sözlerimizin dünyânın dört bir tarafına ulaşabilen bir ağda yankılandığını düşündüğümüzde, ister istemez çok sayıda izleyiciyle buluştuğumuz inancına kapılırız. Diğer insanlar üzerinde bir izlenim yaratma veya sosyal ortamlarda oluşturduğumuz izlenimi belirleme arzusu temel bir insanî özelliktir. Bu özellik internet ortamında da değişmez, sâdece klavye ile kurduğumuz yakınlık daha başarılı bir sonuç almamıza yardımcı olur. Yanlış tuş yanlış izlenim demektir, kurmak da yıkmak da siberalanda kolaydır. Homepage bize ideâl benliğimizi dünyâya sunma imkânı verir, kendi mitolojimiz, kimileyin özel hayatın tatlı yanlarıyla sarılıp sarmalanarak, kimileyin yoğun bir takdir edilme arzusu ile siberalana serilir.

“Online” maskeler

“Yalanlar olmasaydı, insanlık sıkıntı ve ümitsizlikten çatlardı” demiş Anatole France 1920’lerde. İnternetin çekiciliği biraz da yalanların hayatımıza getirdiği neş’e ve heyecanda aranabilir. Kandırımacalar, yarıgerçekler, abartılar siberalanda gırla gider, onlara eşlik eden görsel ve işitsel ipuçları olmadığı ve kişi de anonim olduğu için (konuşma odalarında takma isimden geçilmez), siberalan her türden “oynama”ya sahne olabilir, nasıl olsa kişinin bunun sonuçlarına katlanması gerekmeyecektir. Net üzerinde anonim olmadığımız, gerçek kimliğimizle bulunduğumuz durumlarda bile fiziksel mesâfe ve az sosyal mevcûdiyet kendimizi daha az ketlenmiş, daha az görülebilir, daha az süperego baskısı altında hissetmemize yol açar. İnterneti gerçeklikten ayıran duvar sâyesinde, online kişilikler gerçek kişiliklerden farklılaşabilir, karşımızdaki ile oyun oynayabilir, bambaşka bir hüviyetle onunla iletişim kurabiliriz. İnternet üzerinde iletişim daha çok metinler üzerinden sağlandığı için, kişinin sesi, konuşması, yüz ifâdesi, mimikleri gibi cinsiyetini ele verecek ipuçları gözden kaçmaktadır. Bu durum “oynayan” kişinin online kişiliğinde cinsiyet değişirmesine imkân sağlar, kişi karşısındakini kandırarak diğer cinsiyete bürünür ve onunla gönderdiği metinler üzerinden yakın bir ilişki başlatabilir. Böyle bir deneye girişen kişiler oyunun büyüüne kendilerini fazlasıyla kaptırmış ve kimliklerle oyun oynamaya başlamış kişilerdir. Kimlik deneyleri ile kişi, gerçek hayatta denenmesi neredeyse imkânsız olan alternatif kimlikleri denemiş olur. İşler karıştığında, ortadan kay-

bolma olasılığının mevcut oluşu cür’etkârlığa izin verir. Bu yönüyle internet, oyuncular ve izleyicileriyle kişisel deneyler için güvenli bir laboratuvar işlevi görür. Ancak, gerçekle oyun birbirine karıştığında, kişi gerçek kişiliğinin bütünüyle dışında farklı bir kimliğe bürünüp kandırmaca öne çıktığında, siberalanın tehlike bölgesine girilmiş olur. Bu tehlike bölgesinde insanlar incinir, yoğun hayâl kırıklığı yaşanır. Ancak, kimlik deneylerinin daha olumlu bir yönüne de değinmek gerekir: Gerçek hayatta içe dönük ve sessiz olan bir kişi, sanal ortamda özgüveni yüksek ve paylaşma açık bir kimliğe bürünebilir. Eğer kişinin bu dışa açılma hamlesi, etkileşimde bulunduğu diğerleri tarafından ödüllendirilir ve saygı görürse, kişi mahcubiyeti üzerinden atıp gerçek hayatta da dışa açılmayı deneyebilir.

İnternet regresyonu

İnternet üzerinde konuşan insanların regresyona girdiği, bu durumun çabuk parlama, cinsel açıdan karşdakini tâciz ve iç dünyasını sakınmaksızın ifâde etme gibi belirtilerle kendisini gösterdiği ileri sürülmektedir. Bu durumun temelinde makine ile insanın karıştırılması, yâni bilgisayarın insan gibi algılanması ama hattın diğer ucundaki kişi(ler)in tam insan olarak algılanmamasının yattığı düşünülmektedir. Kişilerin internet ortamında yüz yüze iletişimde söylemeyecekleri söylemeleri, daha rahat davranmaları, kendilerine daha az sınır koymaları **“dezinhibisyon etkisi”** olarak adlandırılmaktadır. Çünkü internette beni tanımazsınız, beni duyamaz ve göremezsiniz, mesajınıza ânında cevap vermek zorunda değilim, canım sıkılırsa oyunu terk edebilirim ve nihâyet, her şey kafamın içindedir, onları ben yaratıyorum ve bunun pekâlâ farkındayım. İşte, bu nedenlerle, günlük hayatta olduğunun aksine, siberalanda daha kolay “geriler”, bir patron, bir öğretim üyesi vb. olmanın kısıtlamalarını daha kolayca üzerimizden atabiliriz.

İnternette agresyon

Psikolojik araştırmalar, insanların uyarılıp kızdırıldıklarında rasyonel ve serinkanlı davranmadıklarını göstermektedir. Düş kırıklıkları insanların agresyon eşiğini düşürebilir. Her türlü olumsuz olayın agresif tepki eşiğini düşürdüğü, özellikle düş kırıklığı durumlarında çevremizde olup biten olaylar hakkında tafsillatlı düşünme yeteneğini kaybettiğimiz ve başka durumlarda nötr olarak algılayacağımız bazı uyarınları olumsuz olarak algıladığımız gösterilmiştir. Bir e-mail bu yönüyle ruh durumumuzu etkileyip tetikleyici bir işlev görebilir. Posta kutunuzu her açışınızda beklenmediği hâlde gelen ya da beklendiği hâlde gelmeyen bir e-postanın moralinizi bozma ihtimali vardır. Peki, meşrû bir tepki ve uygun misilleme nasıl olmalıdır? Bâzi araştırmalara göre, en provokatif saldırılar karakterimize, yeterliliğimize ve fiziksel görünümümüze yönelik olanlardır. Bâzen her şeyin süt liman olduğu bir iletişim grubunda âni parlamalar ve

grup kutuplaşmaları olabilir. Parlamenin (flaming) özel e-maillerde değil, daha çok grup forumlarında ortaya çıktığı görülmektedir. Anonimite ya da anonimite yanılması agresyonu besleyen etkenlerden birisidir. Kişiler, davranışlarının doğrudan kendilerine atfedilemeyeceğini bildiklerinde, sosyal sınırlama ve kurallara daha az bağlı kalmaktadırlar. Bu durum insanlar kendileri için zor bazı konuları daha emin buldukları şartlarda tartışmak istediklerinde olumlu bir işlev görebilir. Online destek gruplarında kimi insanlar kendi topluluklarında yüz yüze konuşmayı zor buldukları bazı konuları daha kolay açabilmektedirler. Bir çalışmada, isimleri belirli ve birbirini tanıyan insanların oluşturduğu gruplara göre, belirsiz kişilerin oluşturduğu gruplarda düşmanca tutumların çok daha fazla sergilendiği gösterilmiştir. Görüş alanı dışında olan birisine saldırganlık göstermek daha kolaydır. Yüzlerdeki yaralanmış ve acılı ifâdeyi görmeyiz, karşı saldırı konusunda kendimizi daha korunaklı ve emin hissederiz.

Bilgisayar software'inin bazı özellikleri de agresyonun ifâdesini kolaylaştırmaktadır. Mektupla sizi kızdıran bir mesaj almanız, ona hemen cevap veremeyebilirsiniz, sonuçta bir kâğıt kalem bulmanız, cevabı bir mektup yazmanız ve postâneye gitmeniz gerekecektir. Bütün bu süreç zarfında aşırı tepki verdiğinizi düşünerek vaz geçebilirsiniz de, saldırganlık düzeyine varacak bir misillemeyi gereksiz bulabilirsiniz de. İnternet iletişimi metinler üzerinden sağlanmaktadır, daktilo edilmiş metinleri okurken duygusal ve toplumsal bağlamı gözden kaçırmak mümkündür. Örtülü bir istihzâ, yumuşak bir sataşma yâhut açık bir düşmanlık sizin içinde bulunduğunuz ruh durumuna göre farklı biçimlerde anlaşılabilir. Eğer bir düş kırıklığı içindeyseniz kolayca muhakeme hatası yapabilir ve gönderici hiç de öyle düşünmediği hâlde, aldığınız mesajların provokasyon olduğu kanaatine varabilirsiniz. Çerçeveleme (framing) yaparak, yâni muârizinizin söylediklerinden bir kısmını metnin ana gövdesinden cımbızla çekip çıkararak, onu eğlence konusu yapabilirsiniz. Böylece, karşınızdaki kişiye de sözlerini hatırlatmış olursunuz. Bu özelliği hâvi başka bir iletişim ortamı yoktur. Peki, eğer internet ortamında gerçek hayatta kullanmayacağımız saldırgan bir dili kolaylıkla kullanabiliyorsak, başka bir ortamda patlayacak bir gerginliği biraz rahatlatmış ve buharımızı dışarı vermiş olmuyor muyuz? Yüzeysel olarak bakıldığında doğru gibi görünse de, psikolojik araştırmalar işlerin böyle yürümediğini, online saldırganlığın içimizdeki saldırgan eğilimleri tırmandığını gösteriyor.

Agresyonun internet ortamında kendisini gösterme biçimlerinden birisi de muârizlerinizi tahkir ve tahfif etmeye dönük web sayfalarıdır. İnternet kullanıcılarının ağırlıklı olarak erkek olduğu bilinmektedir, acaba kullanıcılar özel olarak agresif bir grup mudur yoksa siber alanın kendisi mi agresyon tohumlarını ekmektedir? Araştırmalar, internetin çok sâkin in-

sanlarda bile agresyonu tetikleyebilecek özellikler barındırdığını göstermiştir.

İnternette aşk ve sevgi

Gündelik hayatta bizi bir başkasına duygusal anlamda yakınlaştıran etkenlerden belki de en önemlisi, fiziksel câzibedir. Çeşitli çalışmalar daha çekici bulunan kişilere daha olumlu tepkiler verildiğini, öğrenciler öğretmenlerinden daha yüksek notlar aldıklarını, iş yerlerinde daha fazla ödüllendirildiklerini göstermektedir. İnternet ortamında câzibe yüz yüze ilişkilerde taşıdığı anlamı kaybetmekte, sözcükler ve o sözcüklerin sağladığı iletişim ön plâna çıkmaktadır. Böylece, insanlar fiziksel câzibe kalıplarına gönül indirmeksizin, birbiriyle iletişim kurabilmektedir. Sevgi ilişkilerinde bir diğer önemli etken de mekânsal yakınlıktır. Sık gördüğünüz, sık etkileşimde bulunduğunuz insanlarla dostluk kurar ve evlenirsiniz. Mekân yakınlığı, size o kişiyi daha yakından tanıma imkânı verir. İnternette yakınlık ve âşinalık **kesişme sıklığı** denilen duruma tekâbül eder. Bu gerçek hayattaki yakınlığı târif eden coğrafi mesâfeden bir hayli farklı bir durumdur. Nette o kişiyle ne kadar sık karşılaştığınızı ifâde eder. Arkadaş adayınız dünyanın öbür ucunda olabilir ama tartışma gruplarında, sohbet odalarında sıklıkla yollarınız kesişiyorsa, o yakınlık duygusu kendiliğinden oluşur. Instant Messenger veya ICQ gibi programlar, internet kullanıcılarına kimin o sırada hatta olduğunu bildirerek, kesişme sıklığını kontrol imkânı vermektedirler. Kuşkusuz sâdece orada bulunmak yetmez, görünür hâle gelmeniz, konuşmanız da icap eder. Söyleyecekleriniz insanların size ilgi duyup duymayacağını, dahası, kimin ilgi duyacağını da belirleyecektir. Kıyıda köşede bekleyip aktif tartışmalara katılmayan kullanıcıların daha az net arkadaşına sâhip oldukları bulunmuştur. Gerçek yaşamdaki yakınlığın önemli sebeplerinden birisi, kişinin yakınlığının, onunla yeni bir karşılaşma beklemenize yol açmasıdır. Eğer o kişiyi komşunuz olduğu için yeniden göreceğinizi bilerseniz ona daha sıcak davranırsınız. Bu durum internette de böyledir, kesişme olasılığı yüksek kullanıcılar arasında "elektriklenme" daha fazla olmaktadır. İnsanlar, benzer tutum ve düşünceleri paylaşan kişilere daha fazla çekim duyarlar. İnternet ortamında, kişilerin paylaşılan tutumların yüzdesini öğrenebilmek gibi bir şansları vardır. Uzun yazışmalar sonunda, kişiler birbirlerinin ilgi ve düşüncelerinin ne ölçüde örtüştüğünü tahmin edebilirler. Birisi sizi sevdiğinde, siz de o kişiyi seversiniz. Bu, kısmen, pohpohlandığınız ve o kişinin size duyduğu çekim özsaygınızı yükselttiği için olur. Seviştiğinizi öğrendiğinizde o kişiye karşı daha sıcak ve daha dostca davranmaya başlarsınız. Bunun farkına varan kişi de size daha iyi ve nâzik davranmaya başlar ve böylece, fiziksel câzibenin olumlu tepkileri arttırması gibi, birisi tarafından hoşlanılmak da olumlu tepkileri bir spiral hâlinde tırmandırır. İnternet ortamında bir kişiye ondan hoşlandığınızı göstermenin çok az yolu vardır ve

belki de bunların en önemlisi ona dikkat etmektir. Bir forumda katılımcılardan birisi sizin katkınızı övdüğünde ve hakkınızda daha fazla şey bilmek istediğinde, değer verildiğinizi ve sevildiğinizi hissedersiniz. Bir grup tartışmasında kişinin mesajına tepki vermek, onunla hemfikir olup onu desteklemek ve ad vererek ona atıfta bulunmak, çoğu zaman kuvvetli ipuçlarıdır ve alıcı için ödüllendiricidir. Ona gülümseyememeseniz, başınızla onaylayamasanız, yakınına gelemesiniz bile, “Ayşe’nin dediği gibi...”, “Kemal bu konuda çok haklı...” diyebilirsiniz. Sanal âlemde önceleri bizi beğenen ama sonra bu sevgiyi “geri alan” kişilerden hoşlanmayız. Egoya gerçek bir yumruk, bizi sevdiğini düşündüğümüz ama tanıdıkça sevmekten vazgeçtiğini düşündüğümüz insanlardan gelir. İnternette bir kişiden vaz geçebilmek gerçek hayattakine oranla çok daha kolaydır. Eğer bir kişi başlangıçta bana karşı bir hoşnutsuzluk göstermişse, onunla ilişkiye devam etmem için bir neden yoktur, zira etkileşimde bulunabileceğim çok sayıda insan beni beklemektedir. Oysa, gerçek hayatta, insanları bir fareye tıklamakla başımızdan savmayız.

Bir başka insanla yakın bir ilişki geliştirmek belirli bir derece mahremiyet ve kendini açma gerektirir. Karşınızdaki insana güvenmeye başladığınız anda ona duyularınızı, rüyalarınızı, şüphe ve çelişkilerinizi açmaya başlarsınız, bir reddedilme ya da kınanma kaygısı duymaksızın! Böyle bir mahremiyeti başarmak için, mütakabiliyete (karşılıklılığa) ihtiyaç duyarız: “Sen bana kendi hakkında bir şeyler anlatırsan, ben de sana kendim hakkında bir şeyler anlatırım”. Zaman içinde alış veriş derinleşir ve bu iki insan birbirlerine giderek daha fazla şey anlatmaya başlar. Kendini açma ya da iç dökme online ilişkilerin de vaz geçilmez bir parçasıdır. İnsanlar, hattın diğer ucunda birileri bunu okuyacak da olsa, bir bilgisayara daha fazla açılabilirler ve bu da internet ilişkilerinin özünü oluşturmaktadır. Bâzen bilgisayardaki sanal kişilik bize yan odada oturan gerçek kişilikten daha yakın görünebilir. Sadece bir klavyenin tuşlarına dokunarak ona daha fazla şey açıklayabilirsiniz, duyularınızı belli edebilir veya karşınızdaki insanın câzibesine kapılabilirsiniz. Klavyede yalnızca kendiniz, kendi kelime ve duyularınız üzerine odaklanırsınız, nasıl göründüğünüzün, ne giydiğinizin, fazla kilolarınızın bir önemi yoktur. İnternet romansı üzerine araştırmalar sıklıkla online tanışan çiftler üzerine odaklansa da, net gerçek hayattaki aşk ilişkilerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Birbirlerini seven insanlar ayrı kaldıklarında netin imkânlarından yararlanarak bir yakınlık duygusu yaşayabilirler. Nişanlısı Peru’da araştırma yapmakta olan Kanadalı bir meslekdaşım haftanın belirli saatlerinde evde bilgisayar başına geçiyor ve onunla sanal âlem üzerinden konuşuyordu. İnternetin metne dayalı etkileşimi, süregiden bir romantik ilişkiyi zenginleştirebilir. Kurduğumuz ilişkiler tıpkı insan gibi incinebilir özelliktedir ve internet ilişkileri de bundan masûn değildir. İnsanlar çok fazla açılabilir,

erken açılabilir, gerçekçi olmayan biçimlerde idealize edip düş kurabilirler. Oyun oynama, kandırma, cinsiyet değiştirme gibi durumlar internet ortamını ilişki kurmak için nisbeten tehlikeli bir yer hâline getirmektedir, hiç yoksa, başlattığınız bir ilişkinin yoktan yere buharlaşması riski vardır. Öte yandan, sanal ilişkiler derinleşebilmektedir de, bazı insanlar hattın iki ucunda birbirlerinin dertlerini paylaşmaya, sâhici bir arkadaşlık ilişkisi geliştirmeye başlamaktadır. Bu durumu evli bir bayan, sanal ortamda dostluk kurduğu bir bay için şöyle anlatmaktadır: “Bir gün yazışırken onun üzgün olduğunu, olasılıkla onu işyerinde üzdüklerini hissettim. Ben de üzuldüm. Üzülüşümü fark ettiğimde aramızda bir bağın kurulmuş olduğunu anladım. Altı ay yazıştıktan sonra bir gün buluştuk. Hayâlinizde canlandırdığınız kişiyi gerçek bir kişi olarak görmek ilginç bir deneyimdi. Şu an o, sadece kişiliğimin bugüne kadar açmadığım yönlerini açtığım iyi bir arkadaşım ama yine de ona en iyi dostum diyemem zira dostluğumuz herhangi bir zorlukla sınılanmadı”.

İnternet ve yalnızlık

Uzun sürelerle TV seyretmenin yalnızlaştırıcı etkileri üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. TV seyretmek gibi bir ev bilgisayarı ve internet kullanmak da fiziksel bir eylemsizlik ve sınırlı bir yüz yüze iletişim gerektirmektedir. Kişiler bilgisayar teknolojisini yeni software öğrenmek, bilgisayar oyunları oynamak ve elektronik bilgi edinmek için kullandıklarında zaman harcamakta ve giderek daha çok zamanı yalnız geçirmektedirler. Kimi çalışmalarda, evde bilgisayar kullanımının televizyon seyretmenin yerini aldığı ve âileyle geçirilen dinlenme zamanını azalttığı bulunmuştur. Öte yanda, internet, TV’ye göre çok daha sosyal bir vâsıta, bu yönüyle etkileri televizyondan çok telefonla karşılaştırılabilir. İnternetin sosyal faydaları insanların güçlü ve zayıf bağlarını ne ölçüde şekillendirdiği ile ilgilidir. Güçlü bağlar sık temas, derin bağlılık ve sorumluluk duyguları, paylaşılan geniş bir anlam içerirken, zayıf bağlar yüzeysel ve kolayca bırakılabilen ilişkilerdir, temas az ve paylaşılan anlam dardır. Zayıf bağlar kişileri bilgiye ve kişinin yakın çevresinde bulunmayan sosyal kaynaklara bağlarken, güçlü sosyal bağlar onları yaşam streslerinden korur. İnsanlar sosyal desteklerini genellikle çok sık temasta oldukları yakın çevrelerinden sağlarlar ve daha büyük destek daha güçlü bağlardan kaynaklanır. Genellikle güçlü kişisel bağlar fiziksel yakınlıkla beslenir. İnternet, potansiyel olarak, güçlü sosyal bağlar yaratma ve sürdürme konusunda fiziksel yakınlığın önemini azaltmaktadır. Yüz yüze etkileşimden farklı olarak internet kişiler arasında fiziksel yakınlığa dayanmayan bir sosyal etkileşimi sağlayabilmektedir. İnsanlar interneti sıklıkla daha önceden ilişkileri bulunduğu kişilerle iletişimi devam ettirmek amacıyla kullanmaktadır. Online yeni ilişkiler geliştirmek için de internet kullanılmaktadır ama bunların her zaman güçlü bağ-

lar sağladığı iddia edilemez. İnternetin geleneksel yüz yüze etkileşimin sağladığı yakın ve gerçek ilişkiyi sağlayıp sağlayamayacağı, online ilişkilerin kişinin toplam sosyal ilişkilerinin kalite ve sayısını ne yönde etkileyeceği cevaplanmaya muhtaç sorulardır. Bu konuda yapılmış detaylı bir çalışma, internet kullanımı arttıkça sosyal ilişkilerde azalma olduğunu, kullanıcıların aile ve yakın çevreleriyle daha az etkileşimde bulunduğunu ve kendilerini daha yalnız hissettiklerini göstermiştir. Yine bu çalışmada, artmış internet kullanımı ile depresyonda artış arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buradan hareketle, internet kullanımının sosyal ilişkileri ve ruhsal iyilik hâlini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. İnsanların internete ayırdıkları zamanın önceden sosyal etkinliklere ayırdıkları zamanın yerini aldığı düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında internet eğlencenin özelleşmesini temsil etmektedir ve edilgen, sosyal olmayan bir eğlence aracı olan TV ile benzer bir işlev görmektedir. Bu açıklamaya internetin genellikle sosyal amaçlı olarak kullanıldığı söylenerek itiraz edilebilir, bazı araştırmalar netin webde gezinmekten daha çok e-posta amacıyla kullanıldığını göstermektedir. O hâlde, temel çelişki şu olsa gerektir: İnternet, bireyler ve gruplar arasındaki etkileşimi artırma amacıyla kullanılan, ancak sonuçta sosyal ilişkilerde azalmaya yol açan bir sosyal teknolojidir. Belki de insanlar internet üzerinden iletişim sağlayarak eski dostluklarını pekiştirmekte ve zayıf ilişkilerin yerine güçlü ilişkileri koymaktadırlar. Ancak, sözü geçen çalışmada, online arkadaşlıkların fiziksel yakınlıkla desteklenen arkadaşlıklara göre daha kısıtlı olduğu bulunmuştur. Online arkadaşlar aynı günlük çevreyi paylaşmadıkları için, konuşmanın bağlamını daha az anlamakta ve önemsemekte, bu da iletişimi zorlaştırmakta, hattın ucundaki bir kişiden diğerine daha az destek gitmesine yol açmaktadır. Elektronik iletişimle sağlanan güçlü bağlar dahi, fiziksel yakınlığın sağladığı güçlü bağlarla kıyaslandığında, nitelik açısından daha zayıf kalabilmektedir. Güçlü bağlar kurduğumuz insanlardan olumsuz bir haber aldığımızda online iletişimin bize yetmemesi ve telefon açma ihtiyacı duymamız buna kanıt olarak gösterilebilir.

Siberalanda aktarım

Öfke, narsisist yaralanma ve reddedilme duyguları e-posta iletişimlerinde sıklıkla görülebilir. Hattın diğer ucundaki kişi hakkında mâlûmat eksikliği ve görsel/işitsel ipucu yokluğu, o kişiye bazı nitelikler atfedilmesini kolaylaştırır. Erişkin internet ziyaretlerinin yaklaşık üçte biri cinsellik yönelimli sohbet odalarına, web yerleşimlerine ve haber gruplarına yapılmaktadır. Anonimliğe sığınarak, fiziksel varlıklarında aslâ açıklayamayacakları cinsel düşlemlerini birbirlerine kolayca anlatan yabancılar netin “bildik simâları”dır. Online iletişimin hızlı ve ketlenmeyi kaldırıcı etkisi çağımıza özgü yeni bir fenomeni, siberalan aşklarını ortaya çıkarmaktadır. Glen O. Gabbard, e-posta-

larında erotik aktarım geliştiren bir danışanından bahsetmektedir. E-posta iletişiminin diğer iletişim biçimlerinden ayrılan bir özelliği de, parmakların dürtülerin boşalmasında bir vâsıta olarak kullanılmasıdır. Pek çok kişi “gönder” düğmesine vaktinden evvel bastığı ve mesajı göndermeden önce son bir kez daha düşünmediği için hayıflanabilir. İnternet, savunma mekanizmalarını ortadan kaldırıp, daha fazla açılmayı sağlayabilir. Sıkıntı verici duygular karşımızdaki insanın yüzüne bakmadığımızda daha kolay ve utanç duymaksızın ifâde edilebilir. Online olarak farklı bir kimlik edinmek sûretiyle de, kişi bir tür gizlilik yanılsaması yaratabilir. Ekran kimlikleri kişilerin benlikleriyle oynamasına, “kendi olmadan bir kendilik hissine sahip olmasına” izin vermektedir. Bu yönüyle sanal âlem bir geçiş mekânıdır, içsel bir alana tekabül etmez fakat dış gerçeklikle iç dünyamız arasında bir berzah âleminde durur. İnternet, bir yandan da, mahremiyet ve yakınlığın tanımlarını değiştirmektedir. Sizde mesaj gönderen kişi odada yalnızdır yalnız olmasına ama, hattın diğer ucunda bir başka kişi ve mesajın uğradığı birçok durak vardır. Silinmiş mesajların bile izi sürülebildiğine göre, mahremiyetten söz etmek zorlaşmaktadır. Siberiletişim benliği yeni yollarla genişletmekte ve insan olmanın ne anlama geldiği sorunu derinleştirmektedir. Siberalanın ortaya çıkışıyla birlikte, toprak fetih mekânı olmaktan çıkmakta, imgelem (tahayyül) bir fetih mekânı olarak önem kazanmaktadır.

Siberalanda gruplar

Üyesi olduğum bir kültürel psikiyatri posta grubunda Kuzey Amerika'dan iki üye çok aktif olarak katılıyor, dünyadaki güncel siyasî gelişmeleri kendi bakış açılarına göre değerlendiriyor, zaman zaman grubun diğer üyelerine provokatif sorular yöneltiliyorlardı. Bu aktif katılım, giderek, iki kişi arasında bir diyaloga dönüşünce, gruptan muhalif sesler yükselmeye başladı. Kimi üyeler işlerinin zâten başlarından aşkın olduğunu, bu iki kişinin grubu amaç dışı kullandığını bildirerek gruptan ayrılmak istediklerini söylediler. Bu iki kişiyi protesto eden mesajlar birbiri ardına geldi. Birkaç günlük bir sessizlikten sonra, bu kez, aksi yönde mesajlar yağmaya başladı. Bu mesajları yazan kişiler, söz konusu iki kişinin yararlı tartışmalar başlattıklarını, onları susturmak istemenin kabûl edilemeyeceğini dile getiriyorlardı. Herkesin gerçek kimliği ile yer aldığı ve dünya üzerinde 160 üyesi bulunan bu oluşumda gördüğümüz şey “**grup polarizasyonu**”nun ta kendisiydi. Sosyal psikoloji araştırmaları, grup polarizasyonu olgusunun internette gördüğümüz aşırılığın bir sebebi olabileceğini göstermektedir. Bir konu hakkında ılımlı bir görüşe sâhip olan kişi, diğerleriyle o konu hakkında konuştuktan sonra, bulunduğu orta yolu terk ederek, iki uçtan birine savrulabilir. Bir çalışmada, yüz yüze ve bilgisayar odaklı üçer kişilik gruplar oluşturulmuş ve bunlardan zor bir konu hakkında ortak karara ulaşmaları istenmiş-

tır. Birbiriyle internet üzerinden iletişim kuran grubun, ortak karara, yüz yüze iletişimde bulunan gruba oranla daha güç ve geç ulaştığı bulunmuştur. İnternet benzeri ortamlar, grup üyeleri bir grup kimliği hissediyor iseler, grup polarizasyonuna yönelik güçlü bir eğilim yaratırlar. Ancak, sanal ortamda, kendilerini tutarlı bir grubun bir üyesi olarak görmeyen kişiler, grubun görüşlerini göz ardı edebilir ve fiziksel mesâfenin de yardımıyla, grubu görmezden gelerek yollarına devam edebilirler. Bunu da görüş mesâfesi içinde olan grup üyelerine nisbetle çok daha kolay yaparlar. Hattâ, bireyliklerini vurgulamak için, grubun tam aksi istikamette bir psikolojik tepki verebilirler. Online olarak grup polarizasyonuna daha yatkındır zira herhangi bir konuda bizimle aynı istikâmette düşünen birçok insan bulmamız mümkündür. Gruplara rastgele seçilmeyiz, online olarak hangi gruba dâhil olacağımızı bizâtihi biz seçeriz. Eğer insanların tutarlı gruplar oluşturmak yolunda bir arzuları olmasa idi, siberalandaki sanal cemaatler ortaya çıkmazdı. İnternet üzerindeki grupların uyumu ise daha kırılgan ve rüzgâra açıktır, çünkü gerçek hayatta uyumlu bir grup etkileşimine katkıda bulunan etkenler internette daha zayıf veya farklıdır. Dijital vatandaş, global köylü, net nesli, süperbağlılar gibi isimlendirmeler internet kullanıcılarının kendilerinin ayrı bir tutarlı grup oluşturduğu izlenimi vermektedir. Oysa, yeryüzündeki insanların çeşitliliği kadar netteki kişiler de çeşitli ve birbirinden farklıdır. Yine de, internet, bazı protesto hareketlerinin filizlenmesinde öncü işlev görebilmekte, protesto mesajları ağ üzerinden çok sayıda kişiye hızla ulaşmaktadır. Gerçek hayattakinin aksine, bu protestolarda merkezî bir liderlik yoktur, bu hareketler internetin kendisi gibi başsızdır.

İnternette pornografi

İnternette müstehcen mâlzele kullanımı bâzı etik ve ahlâki sorunları da beraberinde getirmektedir. Erkeklerin interneti kadınlardan çok daha fazla kullandığı bilinmektedir. Müstehcen ve pornografik mâlzemeler kadınları metâlaştırmakta ve onları gayri insani biçimlerde resmetmektedir. ABD’de yapılan bir çalışma, Hustler veya Playboy gibi dergilerin satışlarıyla tecavüz sıklığı arasında bir ilişki göstermiştir. Öte yanda, bu tür yayınların serbest bırakılmasının seks suçlarında bir azalmaya yol açabileceğini savunan çalışmalar da vardır. Pornografik mâlzemeyi izleyen erkeklerin, gerçek hayatta eşlerini daha az heyecan verici buldukları da çeşitli laboratuvar deneyleri ile gösterilmiştir. Pornografinin serbest bırakılmasıyla şiddet içeren/saldırgan bir yeni pornografi türü boy vermiştir. Çeşitli sosyal psikoloji deneyleri, bu tür yayınları izleyen erkeklerin kadınlara daha sert ve bir “nesnemiş gibi” davrandıklarını göstermektedir. Agresif pornografinin önemli bir bölümü tecavüz mitini çoğaltır: Kadınlar hayır dese de, aslında böyle demek istemezler ve cinsel ilişkiden zevk alırlar. Öfke, pek çok ortamda, saldırganlığı tetikleyebilir ve kadını

metâlaştıran yayınlar, onları bir yandan da saldırganlığın nesnesi olmaya itmektedir. İnternet pornografisi giderek uçlara savrulmakta ve egzotikleşmektedir. Çocukların bu mâlzemeden nasıl korunacağı da ayrı ve kapsamlı bir tartışma konusudur.

Zaman öldürme aracı

Bilgisayar başında nette gezinerek uykusuz geceler ve uzun saatler geçiren çok sayıda insan vardır. Bâzı insanlar bir patolojik davranış bozukluğunu andıran internet kullanımı örüntüleri geliştirmektedirler, bu davranış bozukluğu kompulsif bir tarzda cereyan etmektedir. Bilgisayarlarından ayrılma güçlüğü çekmekte ve gerçek yaşam etkinlikleri olsun, sosyal ilişkileri olsun, kötüye gitmektedir. İnternet Bağımlılığı bu durumu adlandırmak için ortaya atılmış etiketlerden birisidir ve son yıllarda giderek daha fazla ilgi görmektedir. **İnternet bağımlılığı**, internet kullanımıyla ilgili aşırı bir meşguliyet, davranış hakkında yalan söyleme, hattan ayrıldığında psikolojik çekilme belirtileri gösterme, ilişki, meslek ve fırsatları bu yüzden tehlikeye atma ve kullanımı denetleyememe gibi belirtilerle kendisini gösterdiği düşünülen bir durumdur. Çevreleri üzerinde bir kontrol duygusuna sâhip olmak isteyen insanların internette çok daha fazla zaman öldürdükleri düşünülmektedir. Bâzı insanlar kendilerini çevresel şartların mâsum birer kurbanı olarak görür ve iyi bir şey gerçekleştiğinde şanslı olduklarını düşünürler. Bâzıları da kendi kaderlerinin efendileri olduğunu düşünür ve iyi bir şey oldu ise bunun, çok çalıştıkları ve hak ettikleri için gerçekleştiğini düşünürler. Kendi iç güçlerinin olayların seyrini değiştirebileceğine inanan kişiler **iç kontrol odağı**, dış güçlerin etkisini önemseyen kişiler ise **dış kontrol odağı** gösterirler. Ellerinden geldikince olan bitenleri kontrol edebileceklerine inanan insanların, çevreye hükmetme yetenekleri konusunda olumlu ve iyimser bir görüşleri vardır. İnternette çok zaman harcayanların da bu tür insanlar arasından çıktığı öne sürülmektedir. Eğer bir iç kontrol odağınız varsa, size bunu uygulama imkânı veren teknolojik yeniliklerden hoşnut kalırsınız. Uzaktan kumanda cihazıyla, artık, gürültülü reklâmların sesini kısabilir, video kayıt cihazıyla TV’de istediğimiz programı kaydeder ve dilediğimiz zamanda seyredebiliriz. Öte yanda, telefon dış kontrol odağına hizmet eden bir araç gibidir, beklemediğiniz bir anda çalar, arayanın kim olduğunu bilemezsiniz, uygun durumda değilseniz bile “seni sonra aram” demek mecbûriyetiniz vardır. Telesekreterler bize bu cihaz üzerinde bir nebze kadar hükümlanlık kurma imkânı verir. Bir iktidar kazanma teknolojisi olarak, internet tam anlamıyla bir fenomendir. Bağlandığınızda nereye gittiğiniz, ne söylediğiniz, nereye uğradığınız, ne okuyup ne indirdiğiniz üzerine kesin bir kontrolünüz vardır. Bir yerde canınız sıkılırsa hemen bir başka yere geçebilirsiniz. Bu iktidar duygusu bir yanılsamadan ibârettir ve bu yanılsama, bir süre sonra güçlü iç kontrol odağıyla birleşerek, interneti

tam bir zaman isrâfına dönüştürür. İnternet kullanıcı-sına iktidar hissi veren şeylerden birisi de kullanıcı-nın politika, ticaret ve eğlencenin kendisinden bir hayli uzak dünyâlarını etkileyebileceği vehmine kapılmasıdır. En basitinden, katıldığımız online oylama-lar dahi, bize böyle bir yanılsama vaad etmektedirler.

İnternet ve bağımlılık

İnternette oyun alanlarının özgül bir çekiciliği vardır. Bu alanlarda bir yandan oyun oynarken, bir yandan da muhatabınızla yazışabilirsiniz. Bâzi isimler oyunlarda gösterdikleri başarıyla grup içinde sıvırlır. Gündelik hayatta utangaç ve içe dönük olan kişiler için oyun mekânlarında atak ve başarılı olmak gö-nül okşayıcıdır. Ancak, sanal ortamın çekiciliği bâzen ondan kendimiz alamamakla, bağlantıyı kesememek-le sonuçlanabilir. Giderek daha fazla insanın bu so-rundan yakınıyor olması, önceleri bir şaka olarak baş-layan internet bağımlılığı konusunda bir dizi araştır-ma yapılmasına yol açmıştır. İnternet “müptelâsi” olan kişilerin en çok tercih ettikleri mekânların oyun ve sohbet odaları olduğu gösterilmiştir. Patolojik ku-mar oynama davranışını belirleyen ölçütlerin ufak bir değişiklikle internet kullanımına uyarlandığı bir çalış-mada, bir ilânla toplanan internet kullanıcı örnekle-minin yaklaşık üçte ikisi “internet bağımlısı” olarak bulunmuştur. Başka bâzi çalışmalarda, bu oran %10-30 arasında değişmektedir. **Edimsel koşullama** ilkesi-nin söylediği gibi, ödüllendirilen davranış yinelemek isteriz. Zamanlama herhangi bir ödülün etkinliği için önemlidir, ödül gecikirse gücünün önemli bir bölü-münü yitirir. İnternet ortamına bir metin gönderdiği-nizde birkaç sâniye içinde bir cevap alabilir ya da al-mayabilirsiniz. Kısa zamanda alacağınız cevap sizin için bir ödüldür. Siberalan en az tek kollu bir kumar makinası kadar baştan çıkarıcıdır, burada ödül, yüz-yüze olmayan ve anonim bir etkileşimde, bilinmeyen ve muhtemelen idealize edilen kişiler tarafından bil-inmek ve dikkat çekmektir. İnternet bağımlılarının sıklıkla ilk yıl kullanıcıları arasından çıktığı, zamanın ilerlemesiyle bu kişilerin bağımlılığında azalma ola-bildiği bulunmuştur. İnternet “kapanına” kısılmış ki-şiler sorunu tanıdıklarında, ondan uzak durmayı de-neyebilirler. İnterneti bağımlılık derecesinde aşırı kullanan kişilerin hayatta başka aşırılıkları olup olma-dığını da dikkatlice değerlendirmek gerekir. Sorunlu internet kullanımı olan kişilerin yüksek oranda dep-resif bulgu gösterdikleri bildirilmiştir. Yirmi tâne so-runlu internet kullanıcısı üzerinde yapılan bir çalış-mada, bu durumun özel sıkıntı, meslekî ve maddî bozulma ve ciddi psikiyatrik komorbidite (eşhastalanma) ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. Bu grupta in-ternet kullanımının daha impulsif ve benlikle uyumlu olduğu bulunmuştur. Bu bulgular da, aşırı ve sorunlu internet kullanımının DSM-IV tanısı açısından Obse-sif Kompulsif Bozukluk’tan çok, Dürtü Kontrol Bo-zukluğu’na yakın olduğunu düşündürmektedir. Kişi-ler bağlanmadan yapamadıkları internete girmeden

önce gerginlik ve uyarılma hissetmekte, bağlandıktan sonra rahatlamaktadırlar. Bu küçük örneklem gru-bunda, deneklerin %80’inin yaşam boyu Bipolar Bo-zukluk ya da Şizoaftaktif Bozukluk ölçütlerini karşıla-mış olması da ilginçtir. Sorunlu ve aşırı internet kulla-nımının nasıl ilişkilendirileceği konusunda tartışma-lar sürmektedir. Bağımlılık sözünün telaffuz edilmesi için ortada yeterli veri bulunmadığını söyleyen yazar-lar, bu durumun, daha ziyâde özdenetim eksikliği ola-rak görülmesi gerektiğini bildirmektedirler. Kişilerin kontrol altına alabildiği bir durumu patolojize etme-nin bir yarar sağlamayacağı dile getirilmektedir. İn-ternet ve bağımlılık sözcüklerinin yan yana anılma-sından rahatsız olan bazı yazarlar “internete bağımlı-yız, hava ve suya da” cümlesiyle bu durumu mizah ko-nusu yapmaktadırlar.

İnternet ve benliklerin dönüşmesi

Net o kadar geniştir ve öylesine hızla gelişmekte-dir ki, her bireyin deneyimi okyanusta bir damla gibi-dir. Bir tuşa dokunduğunuzda sizi nerelere götürebileceğini bilmediğiniz için bu kadar büyüleyicidir bel-ki de internet. Her birimizin internet deneyimi birbi-rinden farklıdır ve bu deneyimler bize farklı bilgi ve yaşantılar bırakmaktadır. “Dualar.com” adıyla yayın yapan bir yerleşimde duâ isteyen kişilere, sanal diğer kişilikler duâ göndermekte, onu mânevî anlamda des-teklemektedirler. Bir tür kendine yardım grubu ola-rak görülebilecek bu oluşum, internet teknolojisiyle manevî alanı birleştirmeye çalıştığı için dikkat çekici-dir. Bu noktada kültürler arası çalışmalara ihtiyaç var-dır, nasıl ki Dallas dizisi Kuzey Amerika’da ve Asya ya da Afrika’da farklı biçimlerde izlenmekte ve ondan çok farklı mesajlar çıkarılmaktadır, internet de farklı toplumlar tarafından farklı yaşantılanabilir. Sözgelimi duygusal yakınlığın insan ilişkilerinde tayin edici rol oynadığı toplumlarda sohbet odaları, kişisel iletişim-ler duyguya ve bağlanmaya görece daha geniş bir yer verebilirler.

Yardım ihtiyacıyla bir online destek grubuna gi-ren bir kişi, tümüyle yabancı olduğu kişilerden umul-madık oranda bir sıcaklık ve nezâket görmektedir. Bu duyguların ne kadar sâhici olduğu sorgulanabilir ama bu şekilde, başka türlü edinilemeyecek ve o kişiye gerçekten bir anlam ifâde eden bağlılık ve dostluklar oluşabilmektedir. İnternetin postmodern çağda ben-likleri dönüştürdüğü dile getirilmiştir. Benliklerimi-zin artık akışkan, merkeziyetçilikten uzak, gelişmekte olan, çeşitli ve sürekli oluşum hâlinde olduğunu dü-şünmeye teşvik ediliriz. İnternette kimliğin “**akışkan**” olduğunu söyleyen psikolog Sherry Turkle, sanal âlemde kişilerin benliklerini **tek ve bir** olarak algıla-madıklarını, aksine, pek çok yönden oluşan bir benlik yaşantıladıklarını belirtir. Açılan her yeni pencere, benliğin bir başka cephesini çağırılmaktadır. Nette yapı-lanların bir bedeli yoktur, o hâlde, siberalan insan-ları “heyecan verici benlikler oluşturmaları yönünde özgürleştirir”. Hubert Dreyfus ise şöyle yazar: “Hayat

(artık) evrendeki ilgi çekici her şeye seyirci kalıp, bu tür eğilimi olan insanlarla iletişim kurarak can sıkıntısını defetmekten ibârettir. Böyle bir hayat şimdilerde bizim postmodern benlik dediğimiz, tanımlayıcı hiç bir içeriği ve sürekliliği olmayan ancak, bütün olasılıklara ve devamlı yeni roller almaya açık olan benliği yaratır". "Oysa" der, **Kierkegaard**'ın diliyle konuşarak, "benliğin istediği değişkenlik ve ihtişam değil, duraganlık, denge ve değişmezliktir". **Kevin Robins**, siberalan ve sanal gerçeklik şeklinde tezâhür eden yeni teknolojik çevrelerin iç ve dış dünyâlar arasındaki sınırları belirsizleştirdiğini ve bu ikisinin bir ve aynı olduğu yanılması yarattığını yazmaktadır. "Sanal gerçeklikle ilişki kurmak için fiziksel ve gerçek benliğin askıya alınması gerekir, bu varlık koşulları altında hayâl ve edime bir sınır çizilemez, hayâl edilebilecek ve yapılabilecek olana sınırlar çizecek bir Öteki yoktur, başka gövdeler mevcut değildir. Bu kendine yeterli duygusu, dış nesnelerin inkârını beraberinde getirir". Bu açıdan bakıldığında, sanal gerçeklik yaşanan "berbat" gerçekliğin bir olumsuzlaması, ondan bir kaçış, sevimsiz gerçeğin yerine güzel bir düşü ikâme etme çabası olarak da görülebilir. Fiziksel dünyâda bedenimizin edimlerinin sorumluluğunu üstlenmek mecbûriyeti vardır; öte yanda, sanal âlem bize sorumsuzluk için bir mâzeret sunar. Ancak, sorumluluğun olmadığı yerde sahilik/otantisite de olmayabilir. Varlığın sınırlarını aşmak için simülasyonu gerçeğe, gerçeği de simülasyona benzeten yeni bir kültürle karşı karşıyayız. Bu yüzden postmodern benlik "varlıkla (existence) ilgili ama oluştan (becoming) bîhaber" olarak tanımlanmaktadır. Siberalanın bir düş mekânı olarak tanımlanması bu yüzden giderek daha anlamlı görünüyor. Düş ve simülasyonun gerçekle karıştığı, iç ve dış dünyânın sınırlarının muğlaklaştığı postmodern zamanları anlamak için çok eski zamanlara, bilgi ve yaşıntıda derinliğin ve sâhiciliğin müteber olduğu bir

zamana gitmeye ne dersiniz? Büyük Zen ustası **Chuang-Tzu**, rüyasında bir kelebek olduğunu gördü. Uyandığında kendisine şöyle sordu: "Ben az önce bir kelebek olduğunu düşleyen bir insan mıyım, yoksa şimdi bir insan olduğunu düşleyen bir kelebek mi?"

BİLGİLENDİRME: Bu makalenin yazımında Patricia Wallace'in 1999 tarihli kitabı **The Psychology of Internet**'ten geniş ölçüde yararlanılmıştır.

2002 Bahar Sempozyumları'ndaki panel konuşmasının tam metnidir.

KAYNAKLAR

- Dreyfus HL. Bilgi otobanında nihilizm: günümüz çağında anonimlik karşısında bağlılık. *Cogito* 2002; 30:100-119.
- Gabbard GO. Cyberpassion. E-Rotic transference on the internet. *Psychoanalytic Quarterly*, LXX, 2001; 719-737.
- Kraut R, Patterson M, Lundmark V, Kiesler S, Mukopadhyay T, Scherlis W. Internet paradox: a social technology that reduces social involvement an psychological well-being? *American Psychologist* 1998; 9:1017-1031.
- Robins K. Into the Image: Culture and Politics in the Field of Vision. Routledge, London, 1996. Aktaran <http://sally.fowler.faculty.noctrl.edu/soros/robins3.htm>
- Shapira NA, Goldsmith TD, Keck Jr PE, Khosla UM, McElroy SL. Psychiatric features of individuals with problematic internet use. *J Affective Disord* 2000; 57:267-272.
- Suler J. The Psychology of Cyberspace, 2002 (Orig. Pub. 1996), www.river.edu/users/suler/psycyber
- Turkle S. At Heart of a Cyberstudy, the Human Essence. *The New York Times*, June 18, 1998. www.socialcritic.org
- Turkle S. Virtuality and its discontents: searching for community in cyberspace. *American Prospect* 1996; 24:7, www.socialcritic.org
- Wallace P. The Psychology of Internet. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- Young KS. Psychology of computer use: XL. Addictive use of the internet: a case that breaks the stereotype. *Psychological Reports* 1996; 79:899-902.